

UKRAJINSKÁ LITERATURA VE SVĚTOVÉM KONTEXTU

IVO POSPÍŠIL

POHLED NA IVANA KOTLJAREVSKÉHO VE SVĚTOVÝCH SOUVISLOSTECH

Proces delimitace slovanských národních literatur ze sovětského, resp. ruského rámce má v podstatě dvě fáze nebo vystupuje ve dvou, simultánně probíhajících podobách: na prvním místě je jakási renacionalizace literatury, tj. zdůrazňování jejího svérázu a její vydělování ze zmíněného přirozeného i vnucovaného rámce prevalentní ruské sféry. Druhá fáze či druhý aspekt je spojen s její novou integrací do světové literatury, v níž se setkává s řadou tradic a proudů a kde se znovu a na jiné bázi setkává i s ruskou literaturou. Ukrajinská literatura má onu delimitační úlohu podstatně ulehčenou tím, že se vyvíjela také na území Rakouska a Rakouska-Uherska (Halič, Bukovina), respektive že její aktivita zasahující nejen současnou Ukrajinu s obvyklými centry v Kyjevě, Poltavě, Charkově aj., respektive v metropolích Ruské říše Sankt-Petěrburgu a Moskvě, přesahovala hranice Ruského impéria do Krakova, Budy, Vídně a Prahy. To její vývoj od počátku sblížovalo s jinými národními kontexty než jen s ruským, a to především s polským, rakousko-německým, maďarským, slovenským a českým. Současně se ukrajinská literatura – kromě teritoria bývalého SSSR – rozvíjela v diaspoře a v emigraci, takže tu vzniká – podobně jako u Rusů, méně u Poláků nebo Čechů – silný dvojramenný proud národní literatury.

Typicky sborníková knížka *Ivan Kotljarevs'kyj i svitova kul'tura. Zbirnyk naukovych statej* („Ukrajins'ko Narodoznavstvo“, Kyjiv 1998), shromažďující příspěvky vědecké konference, která se roku 1998 pod stejným názvem konala v Poltavě, zahrnuje několik tematických okruhů: kromě úvodních, poněkud patetických a ideologicky konjunkturálních partií (projevy organizátorů, resp. představitelů místních územních orgánů, přexponovaná stať M. G. Žulyns'kého *Fenomén Kotljarevského na přelomu staletí – Petrarca a Kotljarevskyj*, P. G. Šemeta o lidových tradicích v díle Kotljarevského a V. O. Paščenka o pravoslavných tradicích tamtéž) tu najdeme oddíly Ivan Kotljarevskyj a literární proces, Tvorba Ivana Kotljarevského v literárněhistorickém kontextu a Místo I. K. v dějinách spisovné ukrajinštiny.

Ivan Petrivč Kotljarevskyj (1769–1838), syn magistrátního úředníka, student teologie, úředník a domácí učitel v šlechtických rodinách, ale také bojovník proti Napoleonovi, ředitel městského divadla v Poltavě, člen tamní zednářské lóže, člen Volného sdružení milovníků ruské literatury (od 1821) blízkého děka-

bristům, především však ukrajinský básník a dramatik, autor směšnohrdinské (heroikomické) básně *Aeneida* (Enejida, 1798, čes. 1955), prvního díla psaného autentickou lidovou ukrajinštinou, která se tím začala domáhat své kodifikace, v podstatě zakládajícího díla ukrajinské literatury. Charakteristické je, že jde o burleskní travestii přerůstající v novodobý, vážný až patetický ukrajinský národní epos. Nejen toto klíčové dílo Ivana Kotljarevského, ale také jeho dramatika – komedie a vaudevilly psané rusky i ukrajinsky, v jejichž inscenování vynikl slavný ruský herec ukrajinského původu M. S. Ščepkin, a kulturní činnost a jazykový význam Kotljarevského jsou zde objektem zkoumání. Z velkého počtu statí vybíráme jen některé.

P. V. Bilous (Žytomyr) zkoumá postavy tuláků v Aeneidě, **M. K. Najenko** (Kyjiv) nachází v Aeneidě romantické prvky a analyzuje je pak v rámci romantické estetiky, **L. I. Skupejko** (Kyjiv) rozebírá triangel Skovoroda – Kotljarevskyj – Lesja Ukrajinka, interdisciplinaritou z pozice lidového tance v Aeneidě se zabývá **S. V. Lens'ka** (Poltava), zahraniční ohlas díla Kotljarevského zkoumají **L. V. Dereza** a **N. V. Semergej** (Poltava), z hlediska komiky píšou o Aeneidě **N. I. Tarasovová** a **N. G. Marčenko** (Poltava), najdeme tu však i analýzy lyriky (**L. G. Golomb** – Užhorod) a klasicismu (**M. O. Šapoval** – Kyjiv). Druhý, literárněhistorický oddíl ukazuje na činnost Kotljarevského v poltavském divadle (**P. K. Bondarevs'kyj** – Poltava), najdeme tu i komparatistické a genologické studie (španělská burleskní poema pozdního baroka a kontext Kotljarevského Aeneidy – kyjevská autorka **T. M. Rjazancevová**; žánrová polyfonie novoukrajinské literatury – Kotljarevskyj – Ševčenko – Franko – kyjevský autor **M. P. Kodak**; srovnání I. Kotljarevského a M. Kuliše či A. Majkova – **I. S. Zajarna** – Kyjiv).

Lingvistická část obsahuje partie lexikologické, mytologické, frazeologické, poetologické, stylistické, translatické, zkoumají se v ní neologismy, církevní slovanismy aj. Zvláště podnětné jsou stati **J. I. Stežky** (Kyjiv – o lexémách Bog a bog), **O. D. Bondarevs'ké** (Poltava – o exotismech v Aeneidě a jejich ruských překladech) a **G. P. Višněvské** (Kyjiv – o funkci mytologismů u Puškina a Kotljarevského) a Japonce **Takao China**, který zkoumá lingvistické problémy překlada Aeneidy do japonštiny.

Sborník *Ivan Kotljarevskyj a světová kultura* má slabiny všech konferenčních sborníků: malou koncentrovanost, silnou tematickou disperzi a také to, že název sborníku vystihuje jeho obsah jen částečně (z mimoliterárních oblastí a z kultury v širokém slova smyslu tu najdeme jen fragmenty). Na první pohled zarazí, že konference o tomto klíčovém ukrajinském spisovateli se zúčastnili v podstatě jen badatelé z Ukrajiny (s výjimkou jednoho ze Sankt-Petěrburgu, jednoho z Varšavy a jednoho z Japonska), postrádáme tu především více badatelů z Ruska, Běloruska, ale také z dalších nástupnických států SSSR, ukrajinistů ze střední a západní Evropy, ze Skandinávie, USA a Kanady včetně představitelů ukrajinské diaspory a emigrace, zvláště kanadské. Tato šíře by zmnožila zorné úhly a poskytl více impulsů dalšímu bádání.